

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ และสำรวจการเปิดรับ ความเข้าใจและการใช้ประโยชน์จากข่าวสารเรื่อง "การเจรจาแก้ศัตรอบอรูควัย" นั้น สามารถนำโครงสร้าง ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาใช้สนับสนุนการวิจัยในด้านบทบาทของหนังสือพิมพ์ พฤติกรรมของผู้รับสาร และผลลัพธ์จากการสื่อสาร ซึ่งมีผลต่อความรู้ความเข้าใจของบุคคล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

บทบาทของหนังสือพิมพ์

ความหมายของหนังสือพิมพ์

ในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลาย หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่เก่าแก่ที่สุดโดยจัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะ เฉพาะแตกต่างไปจากสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ทั้งในด้านวิวัฒนาการ รูปแบบ เนื้อหา และการพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งนอกจากหนังสือพิมพ์จะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่คงทนถาวร สามารถใช้เป็นเอกสารอ้างอิงได้แล้ว ปัจจุบันความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีส่วนเพิ่มประสิทธิภาพของหนังสือพิมพ์ในการแจ้งข่าวสารในแต่ละวันให้ประชาชนผู้รับสารได้รับทราบทันต่อเหตุการณ์ จึงทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาทเป็นอย่างมากต่อพัฒนาการของสังคมทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง

"หนังสือพิมพ์" ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 24 วรรค 3 หมายความว่า สิ่งพิมพ์ซึ่งมีการจำหน่ายเช่นเดียวกัน และออกหรือเจตนาจะออก ตามลำดับเรื่อยไป มีกำหนดระยะเวลาหรือไม่ก็ตาม (ดรณี หิรัญรักษ์, 2530)

สุกัญญา ตีระวนิช (2520) อธิบายว่า หนังสือพิมพ์เป็นหนังสือบอกข่าวและหมายรวมตั้งแต่หนังสือข่าวฉบับย่อยๆ ทำด้วยฝีมือของคนเพียง 2-3 คน ไปถึงหนังสือพิมพ์ระดับชาติมีคนงานเป็นร้อยเป็นพัน หนังสือพิมพ์อาจออกเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือนก็ได้

พัชรา ศีลรักษา (2521) ให้ความหมายของหนังสือพิมพ์ว่า หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งพิมพ์ที่เสนอข่าวและเหตุการณ์เคลื่อนไหวใหม่ ๆ ต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจและสังคม ข่าวการศึกษา ข่าวกีฬา ข่าวธุรกิจและบันเทิง มีลักษณะเป็นกระดาษขนาดใหญ่ จำนวนหลายแผ่นพับได้ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะออกเป็นรายวันเพื่อเสนอข่าวสดต่อประชาชน ช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้กว้างขวางทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ

Julian Adams (1969, อ้างถึงในสุภาพพันธ์ บุญสะอาด, 2517) ให้ความหมายของหนังสือพิมพ์รายวัน (Daily Newspaper) ว่า เป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน มักจะพิมพ์ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ ลงข่าวทุกชนิด เช่น ข่าวภายในประเทศ ข่าวธุรกิจการค้า ข่าวกีฬา ข่าวสังคมและข่าวบันเทิง เป็นต้น ข่าวที่นำมาลงเป็นข่าวสด ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้นหรืออย่างช้าไม่เกิน 2 - 3 วัน

Duane Bradley (1971) ให้คำอธิบายว่า หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารความบันเทิง พิมพ์บนกระดาษราคาถูก ซึ่งอาจพิมพ์เป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือน หนังสือพิมพ์จะล้าสมัยไปทันทีที่ฉบับใหม่ปรากฏขึ้นแทนที่

ประเภทของหนังสือพิมพ์

การจำแนกประเภทของหนังสือพิมพ์มีอยู่หลายวิธี แต่ที่นิยมกันมาก คือ การจำแนกตามลักษณะ เนื้อหาเป็นสำคัญ

ประชัน วัลลิโก (2516) ได้แบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. หนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ (Quality newspaper) หรือหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวแข็ง เนื้อหาของข่าวจะเป็นการเสนอข่าวการเมืองเป็นส่วนใหญ่ มีรูปแบบการเสนออย่างเรียบ ๆ เป็นหนังสือพิมพ์ที่เน้นหนักไปในทางการให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้อ่าน เช่น ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ ข่าวการเมืองระหว่างประเทศ ตัวอย่างหนังสือพิมพ์รายวันประเภทนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ

2. หนังสือพิมพ์ประเภทแพร่หลายทั่วไป (Quantity newspaper) หรือหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวอ่อน ซึ่งจะเสนอข่าวประเภทตื่นเต้นเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านประกอบด้วยข่าวสารที่ผู้อ่านจะได้รับความพอใจอย่างรวดเร็ว มุ่งที่จะให้ความบันเทิงต่อผู้อ่าน เช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ เป็นต้น

สุภาพันท์ บุญสะอาด (2517) ได้จำแนกหนังสือพิมพ์ออกตามเนื้อหาสาระของข่าว โดยยึดหลักผู้อ่าน แบ่งหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. หนังสือพิมพ์สำหรับปัญญาชน หรือหนังสือพิมพ์ที่หนักไปในด้านเสนอข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จัดหน้าเรียบ ๆ พาดหัวข่าวสำคัญทางการเมืองปัจจุบัน และข่าวเหตุการณ์ของโลก ตีพิมพ์ภาพประกอบน้อย

2. หนังสือพิมพ์สำหรับประชาชนทั่วไป หรือหนังสือพิมพ์ที่เอาใจตลาด มักมีข่าวหนักไปในเรื่องอาชญากรรม เป็นการเร้าความสนใจของชาวบ้าน ก่อให้เกิดความตื่นเต้น มีภาพประกอบมาก

3. หนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวเศรษฐกิจและข่าวการค้าโดยตรง ข่าวทั้งหน้าแรกและหน้าในซึ่งแม้จะเป็นบทความ สารคดี ทั้งคอลัมน์สังคมก็เป็นเรื่องราวทางเศรษฐกิจ การค้าขาย สินค้าประเภทต่าง ๆ ราคาสินค้า ราคาเงินตรา รวมทั้งข่าวเศรษฐกิจในต่างจังหวัดด้วย ไม่มีการเสนอข่าวการเมือง ข่าวอาชญากรรมและเรื่องรื่นรมย์เลย แม้แต่การโฆษณาก็เป็นเรื่องในวงการธุรกิจการค้าทั้งสิ้น

บุญเลิศ ศุภคิลก (2527) ได้แบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทคุณภาพ (Quality newspapers) หรือเรียกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวแข็ง (Hard news) เนื้อหาส่วนใหญ่ประกอบด้วยข่าวและบทความประเภทหนักสมอง หรือประเภทที่ผู้อ่านได้รับความพอใจช้า (Delay-reward news) โดยมุ่งให้ความสำคัญต่อข่าวสารที่เน้นหนักทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ตัวอย่างของหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ ได้แก่ สยามรัฐ มติชน มาตุภูมิ

2. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทประชานิยม (Popular newspapers) หนังสือพิมพ์ประเภทนี้มุ่งให้ความสำคัญต่อข่าวสารประเภทเร้าอารมณ์ ตื่นเต้น เนื้อหาเป็นประเภทที่ผู้อ่านได้รับความพอใจทันที (Immediate-reward news) เช่น ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวสังคม และข่าวอาชญากรรม เป็นต้น หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะมีจำนวนจำหน่ายสูงเพราะมีผู้นิยมอ่านทุกระดับชั้น ตัวอย่างได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด และเดลิเมล์ เป็นต้น

3. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทกึ่งคุณภาพกึ่งประชานิยม (Semi-quality and semi-popular newspapers) เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพและหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม ได้แก่ บ้านเมืองและแนวหน้า

พีระ จิรโสภณ (2531) แบ่งประเภทหนังสือพิมพ์เป็น 3 ประเภทคือ

1. หนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพ (Quality newspaper) หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่เน้นข่าวหนัก (Hard news) เช่น ข่าวเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา ข่าวประเภทนี้ผู้อ่านต้องใช้ความรู้ในการทำความเข้าใจมาก ให้ผลตอบแทนกับผู้อ่านในระยะยาว (Delayed reward news) กล่าวคือ เป็นข้อมูลช่วยในการตัดสินใจ วิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็น รูปแบบในการจัดหน้าเป็นแบบเรียบ ๆ มีภาพประกอบไม่มากนัก ไม่ใช้สีอื่นนอกจากขาวดำ ผู้อ่านจำกัดอยู่ในแวดวงของผู้มีระดับการศึกษาค่อนข้างสูง หนังสือพิมพ์ที่อยู่ในประเภทนี้ ได้แก่ สยามรัฐ มติชน บางกอกโพสต์ และ เดอะเนชั่น

2. หนังสือพิมพ์เน้นปริมาณ (Quantity newspaper) มักเสนอข่าวประเภทข่าวเบา เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวตื่นเต้นหวาดเสียวสนุกสนาน และข่าวอื่น ๆ ที่ไม่หนักเกินไป เสนอเนื้อหาสาระที่คนอ่านได้ทุกระดับตั้งแต่มีการศึกษาน้อยจนถึงผู้มีการศึกษาสูง ให้ความรู้สึกทางด้านจิตใจทันที (Immediately reward news) รูปแบบการจัดหน้าประกอบด้วยพาดหัวข่าวใหญ่หลาย ๆ อัน มีภาพประกอบหลายภาพ ทั้งที่เป็นภาพประกอบข่าวและภาพข่าว มีการใช้สีสันอื่น ๆ นอกจากขาวดำเข้าประกอบในหน้าด้วย เช่น สีเขียว แสด ชมพู มียอดจำหน่ายสูง หนังสือพิมพ์ประเภทนี้ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด ดาวสยาม

3. หนังสือพิมพ์กึ่งคุณภาพและปริมาณ เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างหนังสือพิมพ์คุณภาพและปริมาณ โดยหน้าแรกมีลักษณะคล้ายกับหนังสือพิมพ์ปริมาณทั่วไป คือ มีสีสัน มีรูปภาพประกอบหลายภาพ มีพาดหัวขนาดใหญ่ เสนอข่าวเบาเร้าอารมณ์ เช่น ข่าวอาชญากรรม แต่เนื้อหาภายในเล่มมีสาระค่อนข้างหนักต้องใช้ความรู้ความคิด และให้สาระหนักกว่าหนังสือพิมพ์ปริมาณ หนังสือพิมพ์ประเภทนี้ ได้แก่ แนวหน้า บ้านเมือง เดลิเมล์

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสารที่น่าสนใจทุกชนิด เช่น ข่าวภายในประเทศ ข่าวธุรกิจการค้า โดยพิมพ์สม่ำเสมอเป็นรายวัน รายบักษ์ หรือรายเดือน และสามารถจำแนกประเภทของหนังสือพิมพ์ตามลักษณะการเสนอเนื้อหา ออกเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ และประเภทประชานิยม โดยอาจมีการเรียกชื่อการจำแนก

ประเภทที่แตกต่างกันไปสำหรับหนังสือพิมพ์ประชานิยม เช่น หนังสือพิมพ์ประเภทแพร่หลายทั่วไป หนังสือพิมพ์ประเภทชื่อเสียงโด่งดัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้จำแนกประเภทของหนังสือพิมพ์เพิ่มเติมอีก 1 ประเภท คือหนังสือพิมพ์ประเภทถึงคุณภาพถึงประชานิยม ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพและหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม

สำหรับข่าวสารการเจรจาแก้ตอร์อบอูรุกัวนี้ เป็นข่าวเศรษฐกิจการค้าในระดับโลก เนื่องจากผลของการเจรจาทำให้ประเทศต่าง ๆ มีพันธกรณีที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบทางการค้าของตนให้เป็นสากล ซึ่งหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ถือว่า ข่าวการเจรจาแก้ตอร์อบอูรุกัวนี้มีคุณค่าของข่าว* ที่สมควรนำเสนอต่อผู้รับสาร โดยทั่วไป โดยหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทจะให้ความสำคัญในการนำเสนอข่าวดังกล่าว โดยมีรูปแบบและประเด็นการนำเสนอ รวมทั้งแหล่งที่มาของข่าวสารแตกต่างกันออกไป

บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ถือได้ว่า เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมในด้านการให้ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความรู้ ตลอดจนความบันเทิง ตามหน้าที่ที่สื่อมวลชนพึงมีต่อสังคม โดยเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่พิมพ์ขึ้นเพื่อคนทุกระดับความรู้ ไม่จำกัดผู้อ่าน ผู้อ่านสามารถอ่านจบได้ในเวลาอันสั้น และอ่านได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ หนังสือพิมพ์จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจอย่างกว้างขวาง มักมีรายงานข่าวต่าง ๆ เช่น ข่าวในประเทศ ข่าวต่างประเทศ ประกอบด้วย ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวกีฬา ข่าวนันทนาการ ข่าวเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน และนอกจากเสนอข่าวแล้ว หนังสือพิมพ์อาจมีเรื่องสารคดี นวนิยาย บทความต่าง ๆ ภาพประกอบข่าว ภาพประกอบเรื่อง ภาพการ์ตูน นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบ และแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ นับได้ว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านอย่างแพร่หลาย และสามารถใช้เป็นกระบอกเสียงที่สะท้อนให้เห็นว่า สังคมนั้นมีแนวความคิดอย่างไร มีพฤติกรรมโดยส่วนรวมเป็นอย่างไร

* ได้แก่ ความสด ความใกล้ชิด ความเด่น ผลกระทบกระเทือน ความสนใจของคนทั่วไป ความขัดแย้ง ความก้าวหน้า และองค์ประกอบทางเพศ

หน้าที่ของสื่อมวลชน

Harold Lasswell (1948) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. **หน้าที่ในการพิทักษ์ไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคม** (Surveillance of the environment) หมายถึง หน้าที่ในด้านการสังเกตและติดตามเอาใจใส่เหตุการณ์ หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสังคม เท่ากับสื่อมวลชนทำหน้าที่เก็บรวบรวมและการรายงานข่าว (News reporting) หรือการแจ้งข่าวสาร (Informing) ที่ควรแก่การสนใจไปสู่สมาชิกในสังคม เพื่อให้ตระหนักถึงภัยอันตรายและมองเห็นโอกาสหรือช่องทางต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม

2. **หน้าที่ในการหาความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ของสังคม** (Correlation of the parts of society) หมายถึง การทำหน้าที่ชี้แจงให้เข้าใจว่า มีส่วนใดในสังคมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยการศึกษารายละเอียดของเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการตีความและอธิบายขยายความเข้าใจให้แก่สมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้มีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น เท่ากับสื่อมวลชนทำหน้าที่ชักจูงใจ (Persuasion) หรือบทบาทบรรณาธิการ (Editorial)

3. **หน้าที่ในการถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง** (Transmission of the social heritage) หมายถึง หน้าที่ในการสืบทอดความคิดเห็น ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคมจากสมาชิกของสังคมในช่วงยุคสมัยหนึ่ง ไปสู่สมาชิกในยุคสมัยต่อ ๆ ไป เพื่อเป็นการอบรมให้สมาชิกใหม่ของสังคมได้เรียนรู้บทบาท และสถานภาพทางสังคม เป็นหน้าที่ด้านให้การศึกษา (Educational function) ของสื่อมวลชน

ต่อมา Mc Quail และคณะ (1972 อ้างถึงใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534) รวมทั้ง Wright (1986) ได้เสนอหน้าที่หลักสำคัญเพิ่มเติมอีก 1 ประการ ถือเป็นหน้าที่ประการที่ 4 ของการสื่อสารมวลชน คือ

4. **หน้าที่ในการให้ความบันเทิง** (Entertainment) หมายถึง หน้าที่ในการสร้างสรรค์ความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่สมาชิกในสังคม เพื่อการพักผ่อนและลดความตึงเครียดจากสภาพการณ์ต่างๆ ที่แต่ละคนประสบอยู่ในสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม หน้าที่ประการสุดท้ายนี้มีเป้าหมายให้ความสนุกสนานเพียงด้านเดียว แต่ควรมีความรู้ที่น่าสนใจสอดแทรกอยู่

Wilbur Schramm (1964) ได้อธิบายว่า สื่อมวลชนจะทำหน้าที่สร้างความตื่นตัวให้บุคคลทั่วไปเกิดความสำนึกในมาตรฐานของชีวิตในทางสังคมด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ให้ความรู้และชักจูงใจประชาชนให้เกิดความรู้ และความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ ได้เป็นอย่างดี และในส่วนของหนังสือพิมพ์นั้น Schramm (1975) กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ คือ สื่อมวลชนประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นมาจากฝีมือของคนในสังคมนั้น เพื่อสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ในทางสังคมมนุษย์ซึ่งโดยทั่วไป สื่อมวลชนมีหน้าที่สำคัญต่อสังคมหลายประการ กล่าวคือ

1. ให้ข่าวสารที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
2. เป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของประชาชน ต่อประเด็นขัดแย้งในปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ในสังคม
3. เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ประชาชน เท่ากับเป็นแหล่งเพิ่มพูนปัญญา อันนำมาซึ่งความก้าวหน้าของตนเองและสังคม
4. ให้ความบันเทิง เพื่อให้ประชาชนได้พักผ่อนทางด้านจิตใจ คลายความตึงเครียด และให้ความสนุกสนาน
5. ให้บริการทางธุรกิจ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการค้าขายและเศรษฐกิจของสังคม

อุทธรณ์ พลกุล (2517, อ้างถึงในวิไล ฉัตรกุล, 2534) กล่าวว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการให้การศึกษาและความรู้เกี่ยวกับสังคมทุกด้าน หนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวของสังคม มีภาระหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม มีหน้าที่หลักในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงนำเสนอให้สาธารณชนได้รับทราบในลักษณะของข่าว บทความ บทวิจารณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์จะต้องให้ข้อเสนอแนะในลักษณะที่เป็นการแสดงความคิดเห็นต่อข่าวนั้น ๆ อย่างถูกต้อง เที่ยงตรง และเป็นธรรม หนังสือพิมพ์จึงย่อมต้องมีความรับผิดชอบต่อความคิดและจิตใจของผู้อ่านพร้อมกันไปด้วย เพราะหน้าที่ของหนังสือพิมพ์คือให้แสงสว่าง ให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางทวิปัญญา ช่วยการศึกษาและปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีแก่ประชาชน หนังสือพิมพ์จึงเปรียบประหนึ่งเป็นสถานศึกษาของผู้ใหญ่ เมื่อตัวอักษรปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ว่าอย่างไร นั้นหมายความว่า ประชาชนล้วนแต่ได้รับรู้ข้อความ และเรื่องตามสภาพที่นำเสนอ และเชื่อว่าถูกต้องไว้ก่อน

นันทวัน สุชาติ (2520) กล่าวว่า หนังสือพิมพ์มีหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคม ดังนี้

1. **หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (To inform)** ถือเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของหนังสือพิมพ์ที่จะต้องเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องสมบูรณ์ มีพยานหลักฐานอ้างอิง ได้เสมอ เพื่อนำเสนอแก่ผู้อ่านอย่างเที่ยงธรรมตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนทั้งโดยอคติส่วนตัว หรือโดยมุ่งประโยชน์ทางการค้า
2. **ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัว (To alert)** โดยดำรงฐานะคล้ายคนยามที่คอยตรวจสอบความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดเวลาเพื่อนำเสนอแก่ผู้อ่านในทันทีที่เกิดเหตุการณ์สำคัญเพื่อให้ประชาชนตื่นตัว ไม่ประมาทในภาวะการณ์บ้านเมือง
3. **ช่วยตีความหมายของข่าว (To interpret)** สืบเนื่องจากความซับซ้อนของข่าวสารที่เกิดขึ้น ทำให้มีความจำเป็นที่นักหนังสือพิมพ์จะต้องช่วยอธิบายความหมายของข่าวข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียวยาจโงกได้ การบอกว่ามีอะไรเกิดขึ้นเท่านั้นจึงไม่พอ แต่นักหนังสือพิมพ์ต้องนำข้อเท็จจริงนั้นมาเขียนด้วยทัศนะในการมองข่าวอันเกิดจากประสบการณ์เฉพาะตน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจด้วยว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นว่า มีความหมายอย่างไร บทบาทในเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องกระทำไปโดยสุจริตใจ เพื่อให้ภาพที่เป็นจริงของเหตุการณ์อย่างเที่ยงตรงและสมบูรณ์
4. **ช่วยให้การศึกษาแก่ผู้อ่าน (To educate)** ถือเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับสภาพสังคม ที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังห่างไกลจากข่าวสารความรู้ต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ที่ดีจึงถือเป็นเสมือนครูของผู้อ่าน สามารถให้การศึกษานอกระบบ เช่น ความรู้ด้านอนามัย วิทยาศาสตร์ อาชีพ เป็นต้น โดยการจัดแบ่งเนื้อหาไปตามลักษณะความสนใจของผู้อ่านของหนังสือพิมพ์แต่ละกลุ่ม
5. **ช่วยนำผู้อ่าน (To lead & to persuade)** หนังสือพิมพ์สามารถแสดงความเป็นผู้นำทางความคิดเห็นที่ชี้แนะผู้อ่านให้คิด และกระทำ หรือละเว้นในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ทั้งนี้การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นส่วนบุคคล จะต้องขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบต่อผลสะท้อนที่จะเกิดขึ้นในสังคมด้วย
6. **จัดให้มีเวทีของการแสดงความคิดเห็น (To provide a forum)** การดำรงรักษาความเป็นกลาง หรือการปฏิบัติหน้าที่อย่างปราศจากความลำเอียงในเหตุการณ์ที่มีปัญหาขัดแย้ง ถือเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นยิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น นักหนังสือพิมพ์ต้องใจกว้างและยุติธรรมในการที่จะเสนอเวทีโต้แย้งเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ต่างทัศนะกัน
7. **ให้สิ่งบันเทิงใจ (To inspire)** หนังสือพิมพ์มีโอกาสที่จะช่วยลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการชักนำให้สังคมรู้จักถึงการให้แบ่งปันช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ยาก

การเป็นสื่อกลางในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทางการกุศลจะช่วยสร้างเสริมค่านิยมของสังคมให้เด่นชัดขึ้น และขณะเดียวกันก็แสดงว่า นักหนังสือพิมพ์มิใช่เป็นเพียงผู้ไปขุดคุ้ยความชั่วร้ายของสังคมมาตีแผ่เท่านั้น หากยังสามารถทำงานที่เป็นการสร้างสรรค์และจรรโลงสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

8. **ให้ความบันเทิง (To entertain)** จะเห็นว่าหน้าที่หนังสือพิมพ์ในการให้ความบันเทิงนั้นมีบทบาทเด่นชัดมากขึ้นในปัจจุบัน สาเหตุอาจเป็นด้วยการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของธุรกิจสิ่งพิมพ์ การแข่งขัน และฉวยโอกาสในเรื่องจำนวนจำหน่ายทำให้นโยบายทางเศรษฐกิจเข้ามามีอิทธิพลเหมือนหน้าที่ประการอื่น ๆ ของหนังสือพิมพ์

ดร.ณิ หิรัญรักษ์ (2530) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่สำคัญ ดังนี้

1. **หนังสือพิมพ์ให้ข้อเท็จจริงที่สำคัญ** ได้แก่ การให้ข้อเท็จจริงและให้ความสำคัญต่อข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน โดยที่หนังสือพิมพ์ต้องให้ความสำคัญกับลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศให้ประชาชนได้ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนส่วนใหญ่

2. **หนังสือพิมพ์ให้การศึกษา** ความรู้ต่าง ๆ ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านคอลัมน์และบทความต่าง ๆ ที่มีในหนังสือพิมพ์ คอลัมน์ที่ให้ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นการเสนอแนะและวิธีป้องกัน ตลอดจนให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน ได้แก่ คอลัมน์ที่ตอบปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โรคภัยไข้เจ็บและวิธีป้องกัน เป็นต้น

3. **หนังสือพิมพ์มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชน** หนังสือพิมพ์จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เขาสนใจผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่เสมือนเวทีแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนทัศนคติระหว่างหนังสือพิมพ์กับประชาชนทั่วไป หนังสือพิมพ์จึงเป็นผู้ทำหน้าที่บริการชุมชนในระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี

4. **หนังสือพิมพ์ส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน** โดยการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้โลกภายนอกได้ทราบความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ชี้ข้อบกพร่องของแต่ละชุมชนให้ประชาชนได้ทราบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

5. **หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันย่อยในการให้บริการแก่ประชาชน** ไม่ว่าจะเป็นการรับแจ้งข่าวสาร คำร้องทุกข์ร้องเรียน หนังสือพิมพ์สามารถบริการแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะลักษณะธรรมชาติของหนังสือพิมพ์นั่นเอง

6. หนังสือพิมพ์ผลิตข่าวสารและการโฆษณา หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการให้บริการในด้านข่าวสารการโฆษณา ในสังคมปัจจุบันที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการค้าขาย การแข่งขันจึงตามมาในรูปของการชักจูง โน้มน้าว เพื่อสนับสนุนการจำหน่ายสินค้า และเสนอให้สินค้าเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เพราะข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ การโฆษณาสินค้าก็มีบทบาทสำคัญในการแข่งขันทางการค้าขาย

7. หนังสือพิมพ์สร้างธุรกิจชุมชน โดยการประสานงานวงการธุรกิจกับประชาชน และเป็นสื่อกลางให้ประชาชนสามารถเลือกซื้อสินค้า ได้จากการอ่านโฆษณาในหนังสือพิมพ์

มาลี บุญศิริพันธ์ (2531) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. การให้ข่าวสาร หนังสือพิมพ์มีหน้าที่หลักคือ ต้องแสวงหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมารายงานให้ประชาชนได้ทราบ อารายงานในลักษณะของข่าว บทความ หรือสารคดีก็ได้ โดยให้ข้อมูลตามตรงอย่างสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ผู้อ่านรับทราบเหตุการณ์ทั้งหมด และสามารถวินิจฉัยได้ด้วยตนเอง
2. การให้ข้อเสนอแนะ หน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะ หรือชี้แนะแนวทางนั้นต้องไม่ใช่เป็นการเสนอแนะในการรายงานข่าว เพราะข่าวคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การเสนอแนะควรแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือต่อข่าวที่ได้รายงานไปแล้ว โดยผ่านทางคอลัมน์ต่าง ๆ บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความ เป็นต้น
3. การให้ความบันเทิง หน้าที่ส่วนนี้หมายถึง ความบันเทิงที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด และพักผ่อนสมองไปด้วยในเวลาเดียวกัน เช่นความบันเทิงที่ได้รับจากการอ่านการ์ตูน บทความ สารคดี และบทวิจารณ์ เป็นต้น
4. การเป็นสื่อในการโฆษณา การขายเนื้อที่โฆษณาเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของหนังสือพิมพ์ โฆษณาเป็นเส้นโลหิตของธุรกิจหนังสือพิมพ์ ถ้าไม่มีโฆษณาหนังสือพิมพ์ก็อยู่ไม่ได้ และเราอาจจะต้องซื้อหนังสือพิมพ์ในราคาที่แพงขึ้นมาก

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปบทบาทของหนังสือพิมพ์ได้ว่า มีหน้าที่ ดังนี้

1. หน้าที่ในการเสนอข่าวที่มีสาระ มีความเที่ยงธรรมและถูกต้อง มีคุณค่าของข่าว และเป็นเหตุการณ์ที่อยู่ในความสนใจของประชาชน
2. หน้าที่ในการให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจหรือในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคม

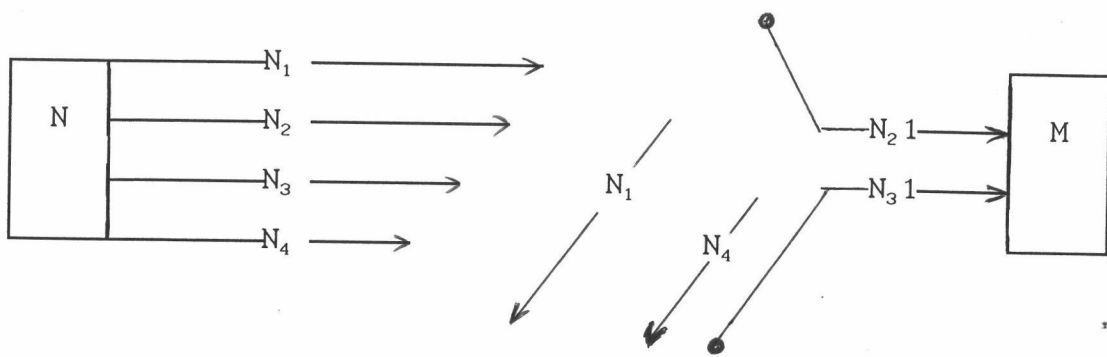
3. หน้าที่ในการให้ความรู้ โดยผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านคอลัมน์และบทความต่าง ๆ ซึ่งความรู้เหล่านี้จะเป็นการเสนอแนะและให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ
4. หน้าที่ในการให้ความบันเทิง เป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้อ่านโดยมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน
5. หน้าที่ในการเป็นสื่อโฆษณา โดยการนำสินค้ามาให้ผู้อ่านได้เลือกซื้อ ซึ่งการขายโฆษณานี้ยังเป็นแหล่งรายได้สำคัญของธุรกิจหนังสือพิมพ์อีกด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ หนังสือพิมพ์รายวันประเภทปริมาณ หนังสือพิมพ์รายวันประเภทคุณภาพ หนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษ และหนังสือพิมพ์ข่าวเศรษฐกิจ ถือเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ ข้อเท็จจริงแก่ประชาชนเกี่ยวกับข่าวสารการเจรจาแก้ศัตรอบอรุญชัย ซึ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภคและบุคคลทั่วไป จึงถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของหนังสือพิมพ์

ทฤษฎีผู้กรองสาร

ผู้กรองสาร (Gatekeeper) คือ บุคคลที่ทำหน้าที่กั้นกรอง เลือกสรรข่าวสารเพื่อเสนอต่อไปยังสาธารณชน ผู้กรองสารจึงอยู่ในฐานะที่จะควบคุมข่าวสารต่าง ๆ ที่จะผ่านไปยังประชาชนทั่วไป โดยอาศัยวิธีการคัดเลือก และเรียบเรียงข่าวสาร ตลอดจนกำหนดเวลาและจัดลำดับความสำคัญของข่าวสารนั้น ๆ

แนวคิดเรื่อง "ผู้กรองสาร" หรือ "ผู้เฝ้าประตู" นี้ D.M. White (1950, อ้างถึงในสวนิต ยมภักย์ และระวีวรรณ ประกอบผล, 2528) เป็นผู้นำมาใช้เป็นคนแรก ในการศึกษาบทบาทของบรรณาธิการข่าวโทรทัศน์ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอเมริกาฉบับหนึ่ง ซึ่งการตัดสินใจเลือกข่าวเพื่อตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของบรรณาธิการผู้นี้มีส่วนคล้ายกับผู้เฝ้าประตู เนื่องจากมีข่าวจำนวนมากมายที่ส่งมาทางโทรทัศน์ บรรณาธิการข่าวจะต้องเลือกข่าวเพียงบางชิ้นที่มีความเหมาะสมมาลงตีพิมพ์ ประเด็นที่ใช้ในการศึกษาก็คือ ต้องการทราบว่า บรรณาธิการได้ใช้เกณฑ์ส่วนตัวที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนมากน้อยเพียงไรในการคัดเลือกข่าว ซึ่งผลของการศึกษาพบว่า ส่วนหนึ่งของการคัดเลือกข่าวเป็นเรื่องของความต้องการขององค์กร และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวกับความต้องการของผู้รับ โดยมีการจำลองดังภาพที่ 1



N	=	แหล่งที่มาของข่าวสาร
$N_{1, 2, 3, 4}$	=	เรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นข่าว
$N_{2 1}, N_{3 1}$	=	เรื่องราวต่าง ๆ ที่เลือกสรรไว้
M	=	ผู้รับสาร
N_1, N_4	=	เรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องทิ้งไป

ภาพที่ 1 แสดงแบบจำลองผู้เฝ้าประตูอย่างง่าย ๆ ของ White (D.M. White, 1950 อ้างถึงในสวานิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล , 2528.)

Wilbur Schramm (1972) กล่าวว่า "ผู้กรองสาร" คือ ผู้มีสิทธิ์ที่จะเปิดหรือปิด ประตูเพื่อกั้นหรือปล่อยให้ข่าวสารผ่านออกไป สำหรับการทำหนังสือพิมพ์ ผู้กรองสารที่สำคัญที่สุดคือ สำนักข่าว และบรรณาธิการข่าวโทรเลข เพราะสำนักข่าวและบรรณาธิการข่าวโทรเลขจะทำการตัดสินใจว่า จะทำการถ่ายทอดข่าวใดออกไป หรือไม่ควรถ่ายทอดข่าวใดออกไป ในบรรดาข่าวจำนวนนับพันข่าว จะมีข่าวที่ลงพิมพ์ไปสู่ผู้อ่านด้วยจำนวนน้อยเท่าที่บรรณาธิการจะปล่อยให้ข่าวผ่านออกมาเท่านั้น

John R. Bittner (1983) อธิบายว่า หน้าที่ของผู้กรองสารที่สำคัญมี 3 ประการ ดังนี้

1. **คัดทอนข่าวสาร** เป็นการจำกัดข่าวสารที่ผู้รับสารจะได้รับ โดยการตัดต่อข่าวสาร ก่อนที่จะส่งมาถึงผู้รับสาร เช่น ผู้รายงานข่าวอาจจะตัดข่าวบางส่วนที่เขาเห็นว่า เป็นเรื่องนอกประเด็นทิ้งไป

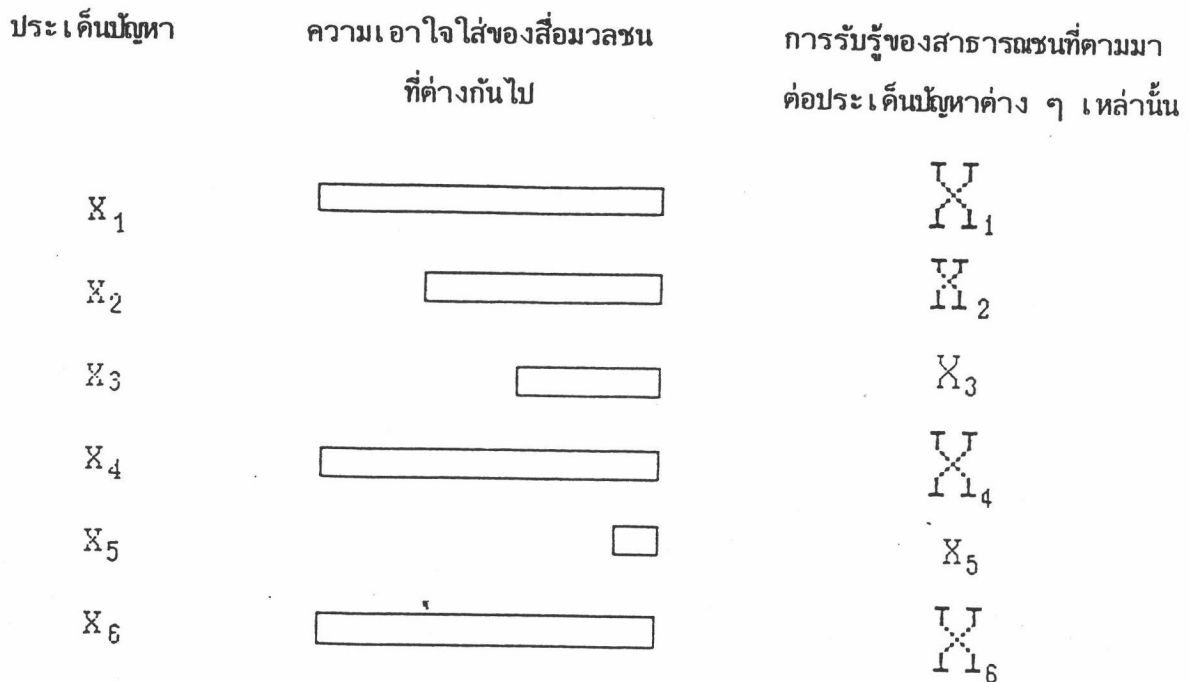
2. **ขยายหรือเพิ่มเติมข่าวสาร** ผู้กรองสารอาจจะเพิ่มเติมข่าวสารที่ส่งถึงผู้รับสาร โดยการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม และอาจแสดงความคิดเห็นในข่าวสารนั้น เป็นต้น

3. รวบรวม หรือคัดกรองข่าวสารใหม่ ในบางกรณีผู้กรองสารอาจจะทำหน้าที่จัดคัดกรองข่าวสารขึ้นใหม่ได้

พีระ จิระโสภณ (2529) อธิบายถึงบทบาทของผู้กรองสารไว้ว่า ในความเป็นจริงผู้กรองสารอาจจะมีขั้นตอนในการทำงานสลับซับซ้อนกว่าในแบบจำลอง เช่น ข่าวโทรทัศน์ที่ส่งมายังสื่อมวลชนต่าง ๆ นั้น ก่อนที่จะส่งมา จะต้องมีการกลั่นกรองจากบรรณาธิการของสำนักข่าวนั้น ๆ เสียก่อน หรือแม้แต่ผู้สื่อข่าวของสำนักข่าวเองก็ทำหน้าที่เป็นผู้กรองสาร คือ คัดเลือกที่จะทำรายงานข่าวไหน หรือไม่ทำข่าวไหนบ้าง และเมื่อโทรทัศน์ถูกส่งมายังสื่อมวลชนต่าง ๆ นอกจากจะถูกคัดเลือกโดยบรรณาธิการข่าวต่างประเทศแล้ว ยังอาจถูกกลั่นกรองจากบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวในระดับสูงอีก นอกจากนี้ ข่าวที่ถูกเผยแพร่ไปยังผู้รับสาร เมื่อผู้รับสารได้อ่านได้รับฟัง หรือรับชมแล้ว ก็อาจจะถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่น เช่น สมาชิกในครอบครัว ญาติ เพื่อน ฯลฯ การถ่ายทอดข่าวสารโดยผู้รับสารจากสื่อมวลชนนี้เป็นไปในลักษณะของ "ผู้กรองสาร" เช่นเดียวกัน คือ จะเลือกถ่ายทอดเพียงบางส่วน จึงเห็นได้ว่าข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นมักจะไหลผ่านผู้กรองสารมากมายหลายชั้น

แนวคิดด้านการเสนอข่าวสารโดยการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting)

การกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชนเป็นแนวคิดที่ยอมรับว่า การที่สื่อมวลชนให้ความสนใจต่อประเด็นหรือหัวข้อที่เกี่ยวกับปัญหาในเรื่องต่าง ๆ ทำให้ประชาชนได้รับทราบและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาหรือประเด็นนั้นตามที่สื่อมวลชนได้กำหนดไว้ นั่นคือ สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่จะรับรู้ถึงความสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนเป็นผู้นำเสนอ ซึ่งแบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสารของ McCombs และ Shaw ในภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของสื่อมวลชนว่า ในขอบเขตของประเด็นปัญหาหรือหัวข้อพิจารณา หากปรากฏว่า เรื่องใดที่ได้รับการเอาใจใส่จากสื่อมวลชนมาก จะมีการสร้างความคุ้นเคยให้กับประชาชนในเรื่องนั้นให้เห็นคล้อยตามว่า เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างที่สุด (McCombs และ Shaw 1976, อ้างถึงใน ส่วนิต ยมาภย์ และระวีวรรณ ประกอบผล, 2528)



ภาพที่ 2 แสดงแบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสารของ McCombs และ Shaw (McCombs และ Shaw, 1976 อ้างถึงในสวณิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, 2528)

แบบจำลองนี้ แสดงให้เห็นถึงประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งแสดงด้วย X_1 , X_2 , X_3 ... ที่มีขนาดเท่ากันทางซ้ายมือ จากนั้นสื่อมวลชนจึงนำเสนอให้สาธารณชนรับทราบ โดยมีการเน้นในเชิงปริมาณและความถี่แต่ละเรื่องสำคัญแตกต่างกันไป (แสดงด้วยรูปแท่งตามแนวนอน) ส่วน X_1 , X_2 , X_3 ... ที่มีขนาดไม่เท่ากันทางขวามือนั้น เป็นระดับการรับรู้ของสาธารณชนต่อประเด็นปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการที่สื่อมวลชนเน้นเสนอและให้ความสำคัญต่อเรื่องใดมาก ก็จะได้รับพิจารณาจากสาธารณชนว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า X_1 , X_4 และ X_6 นั้น แสดงถึงการที่สาธารณชนตระหนักถึงความสำคัญมากที่สุด ส่วน X_2 , X_3 และ X_5 สาธารณชนให้ความสำคัญรองลงมา ซึ่งสอดคล้องกับการที่สื่อมวลชนกำหนดให้เห็นถึงความสำคัญและนำเสนอแนะเอง

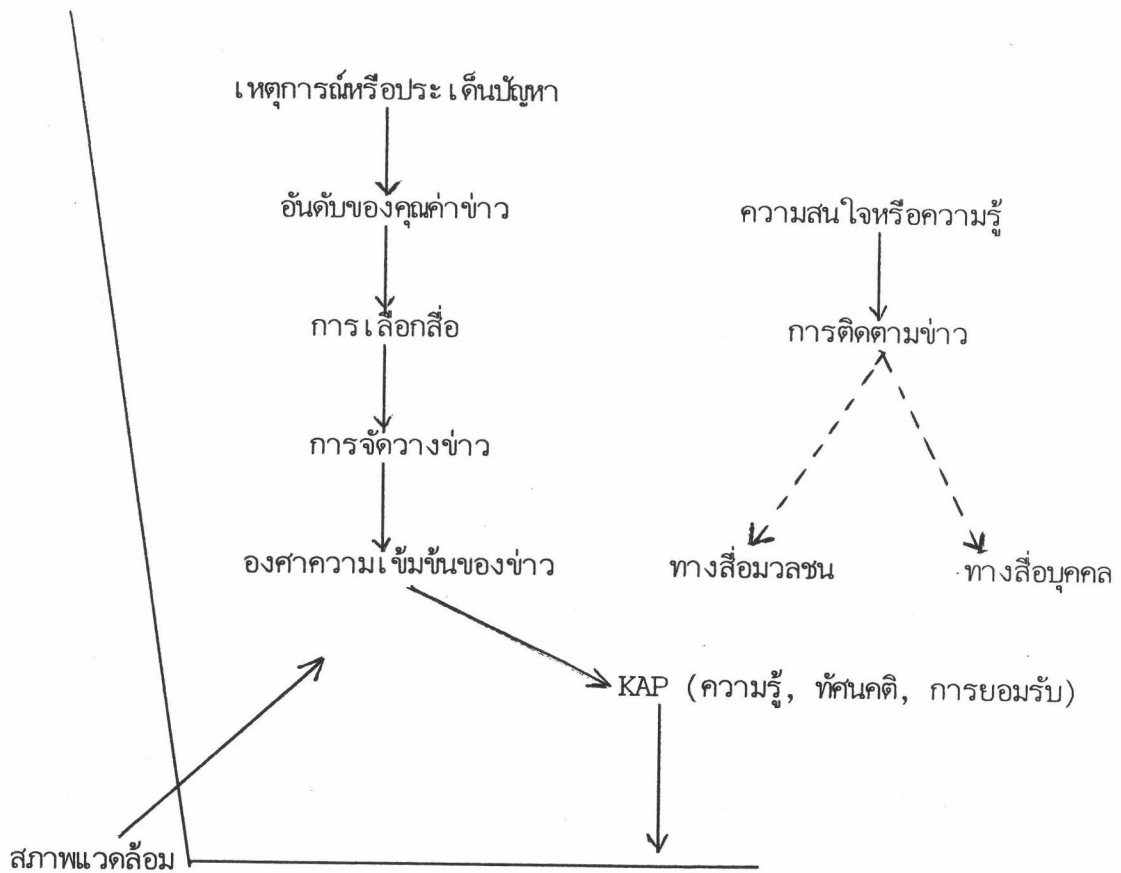
จากแบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสาร จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนจะทำหน้าที่จัดลำดับและให้ความสำคัญในการนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ต่าง ๆ บางเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้ประชาชนได้พิจารณาและเห็นคล้อยตามว่า เป็นเรื่องสำคัญที่ควรให้ความสนใจมากที่สุดในช่วงเวลานั้น ๆ

อย่างไรก็ดี ประสิทธิภาพของสื่อมวลชนในการเสนอข่าวสารตามแนวคิดการกำหนดวาระข่าวสารนี้จะขึ้นอยู่กับทั้งด้านสื่อมวลชนและด้านผู้รับสาร มิใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แม้ว่าสื่อมวลชนจะเป็นผู้เริ่มต้นในการนำเสนอสารก็ตาม (Shaw และ McCombs, 1977 อ้างถึงในสุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533) กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาใดขึ้นในสังคม ผู้ประกอบวิชาชีพทางด้านสื่อมวลชนจะพิจารณาโดยการประเมินคุณค่าของข่าว เพื่อให้ทราบว่า ความสำคัญของข่าวนั้นมีอยู่ในระดับใด จากนั้นจึงเลือกพิจารณาใช้สื่อที่เหมาะสม และจะต้องมีกลวิธีรายละเอียดในการนำเสนอเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร โดยต้องมีการจัดวางข่าวสารเพื่อช่วยทำให้เกิดความเด่นสะดุดตา อันเป็นปัจจัยหนึ่งในการส่งเสริมความนิยมในการจัดวางข่าวสารอีกด้วย อย่างไรก็ตาม องค์ความเข้มข้นของข่าวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งในการเสริมบทบาทของการจัดวางข่าวสาร ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1. การเพิ่มหรือขยายพื้นที่ของข่าว ข่าวที่มีกรอบใหญ่กว่าข่าวอื่น ตลอดจนขนาดของตัวอักษรที่โตกว่าย่อมทำให้เห็นว่า ข่าวนั้นสำคัญชวนอ่านมากกว่า
2. ความถี่ในการรายงานข่าว การนำเสนอข่าวที่มีจำนวนครั้งบ่อย ๆ เป็นการตอกย้ำความสนใจให้กับผู้รับสารมากขึ้น
3. ระยะเวลาในการนำเสนอข่าว ระยะเวลาที่มีความหมายใกล้เคียงกับความถี่ แม้จะมีการรายงานข่าวสารบ่อย แต่ถ้าเสนออยู่ไม่นานแล้วเลิกไป ก็จะทำให้การจัดวางวารสารนั้นหมดบทบาทลงไปด้วย

องค์ความเข้มข้นของสารแสดงให้เห็นถึงอายุของข่าวได้อย่างชัดเจน ซึ่งหมายความว่า ข่าวที่มีองค์ความเข้มข้นสูงจะมีอายุของข่าวอยู่นาน โดยมีความนิยมอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความมีประสิทธิภาพของการจัดวางวารสาร

จากแผนภาพการจัดวางวารสารของ Shaw & McCombs ในภาพที่ 3 แสดงให้เห็นถึงลำดับขั้นในการนำเสนอข่าวสารของประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ ว่า เรื่องนั้น ๆ มีความสำคัญน่าสนใจมากที่สุด



ภาพที่ 3 แสดงการจัดวางข่าวสารของ Shaw & McCombs (Shaw & McCombs, 1977 อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533)

จากแผนภาพนี้แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการจัดวางข่าวสารเป็นลำดับ สำหรับลำดับขั้นทางด้านซ้าย จากเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาต่าง ๆ มาสู่การให้อันดับความสำคัญของคุณค่าของความเป็นข่าว จากนั้นเป็นการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม และมีการจัดวางข่าวในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเน้นให้ข่าวนั้นมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ตลอดจนการให้ระยะเวลาหรือองค์ความรู้ในการนำเสนอข่าวนั้น ๆ ด้วย ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการยอมรับในที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วย ส่วนลำดับขั้นทางด้านขวามือนั้น จากการที่ผู้รับสารให้ความสนใจหรือเกิดความรู้จะนำมาสู่การติดตามข่าวนั้น ๆ ทั้งทางสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลก็ตาม ก็จะทำให้ไปสู่อำนาจ ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการยอมรับด้วยเช่นกัน

ภารกิจของสื่อมวลชนตามแนวคิดการจัตวาระข่าวสารนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นผลผลิตของการกรองข่าวสารโดยสื่อ (Products of media gatekeeping) ที่ประสงค์จะสร้างอิทธิพลของข่าวนั้นให้กับผู้รับสาร และหากผู้รับสารไม่ยอมรับการจัตวาระดังกล่าว ความสำเร็จของสื่อมวลชนก็จะเป็นเพียงเฉพาะด้านของสื่อมวลชนเท่านั้น ดังนั้น การจัตวาระข่าวสารจึงต้องพิจารณาความพร้อมของผู้รับสารด้วย โดยเฉพาะภูมิหลังของผู้รับสารในด้านความรู้ความสนใจต่อข่าวประเภทนั้นๆ เป็นอย่างไร หากข่าวนั้นมีพื้นฐานที่สอดคล้องกับความรู้และความสนใจของผู้รับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะแสวงหาข่าวนั้นต่อไปโดยการติดตามเพื่อทราบทิศทางของข่าว อาจแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลรอบข้าง โดยการสนทนาฟังหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งอาจทำให้ข่าวจากการจัตวาระข่าวสารนั้นขยายกว้างออกไปยิ่งขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อิทธิพลของการจัตวาระข่าวสารนั้นขึ้นอยู่กับความสำคัญของเหตุการณ์หรือคุณค่าของข่าว จำนวนผู้รับสารซึ่งได้ติดตามข่าวจากการจัตวาระข่าวสาร และอายุของข่าวในการจัตวาระข่าวสาร นับตั้งแต่เกิดข่าวนั้นขึ้น ทั้งนี้ ข่าวใดข่าวหนึ่งจะมีอิทธิพลมากน้อยตามการจัตวาระข่าวสาร ก็เนื่องจากการที่ประชาชนผู้รับสารจำนวนมากให้ความสนใจและติดตามข่าวนั้นอยู่เป็นเวลานาน ทำให้สื่อมวลชนสามารถป้อนข่าวอยู่ได้อย่างสม่ำเสมอ (วิไล ฉัตรกุล, 2534)

ในกรณีของการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับการเจรจาแก้ตอร์อบอุรุกวัยในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2536 - เดือนพฤษภาคม 2537 นั้น เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda) โดยผ่านมาจากคัดเลือกข่าวของ "ผู้กรองสาร" เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นให้ผู้รับสารได้รับรู้และพัฒนาความคิดความเข้าใจ (Cognition) เกี่ยวกับความสำคัญและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับตนได้ โดยเฉพาะในช่วงการเจรจาปิดรอบ ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส ในเดือนธันวาคม 2536 จนถึงช่วงการประชุมระดับรัฐมนตรีเพื่อการลงนามในความตกลง ซึ่งเป็นผลมาจากการเจรจาแก้ตอร์อบอุรุกวัยในเดือนเมษายน 2537 หนังสือพิมพ์บางฉบับจะให้ความสำคัญต่อข่าวนี้น่าจะเป็นพิเศษ โดยการใช้อรรถาธิบายความเข้มข้นของข่าวเสริมบทบาทการจัตวาระข่าวสาร ซึ่งพิจารณาได้จากการเพิ่มหรือขยายพื้นที่ข่าวให้มากกว่าปกติ ในกรอบข่าวที่ใหญ่กว่าข่าวอื่น เพื่อให้เห็นว่าข่าวนี้น่าจะมีความสำคัญ รวมทั้งการเพิ่มความถี่ในการรายงานข่าว โดยการนำเสนอบ่อยครั้ง นับเป็นการย้ำความสนใจให้แก่ผู้รับสารมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์

การเจรจาแก้ตรอบอุรุกวัยเป็นการเจรจาการค้าหลายฝ่าย ซึ่งเพิ่งเสร็จสิ้นลงเมื่อเดือนเมษายน 2537 จึงนับเป็นเรื่องใหม่ ซึ่งยังไม่เคยมีการวิจัยในด้านการเสนอเนื้อหาของสื่อใดๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้มาก่อน อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกัน และผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ได้ ดังนี้

บุญเลิศ ศุภคิลก (2521) ได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของบุคคลในกรุงเทพมหานคร จำนวน 150 คน เมื่อเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2522 เพื่อศึกษาถึงการทำหน้าที่กำหนดวาระ (Agenda - setting) ของหนังสือพิมพ์ พบว่า การที่สื่อหนังสือพิมพ์เลือกเสนอข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจมากน้อยแค่ไหน หรือในลักษณะใดนั้นมีผลทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักหรือรับรู้ความสำคัญของปัญหานั้นด้วย

สุรียทอง ศรีสะอาด (2522) ได้วิจัยเรื่องความต้องการและปัญหาการใช้หนังสือพิมพ์รายวันในห้องสมุดมหาวิทยาลัย พบว่า จุดมุ่งหมายในการอ่านหนังสือพิมพ์ของผู้มาใช้บริการห้องสมุดก็คือ เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ และหนังสือพิมพ์ที่ใช้มากที่สุดคือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ บางกอกโพสต์

ธงชัย มหาไตรภพ (2532) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการคัดเลือกข่าวสำหรับลงพิมพ์ในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 4 ฉบับ สรุปผลการศึกษาพบว่า บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชน ทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกข่าวเฉพาะข่าวหน้าแรก ส่วนบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ และเดลินิวส์ทำหน้าที่คัดเลือกข่าวรวมหน้าอื่นด้วย ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจคัดเลือกข่าวของหนังสือพิมพ์ที่ศึกษา มีความแตกต่างกัน ได้แก่

1. **คุณค่าของข่าว (News values)** ที่นับว่ามีอิทธิพลต่อการพิจารณาคัดเลือกข่าวของผู้คัดเลือกข่าวในหนังสือพิมพ์ฉบับใดก็ตามจะ ได้แก่ ข่าวที่มีคุณสมบัติหลายประการ คือ ความเด่น ผลกระทบ ผลต่อเนื่อง ความใกล้ชิด ความทันท่วงที

2. **ความสนใจส่วนตัว (Personal interest)** ของผู้เฝ้าประตูข่าว ได้แก่ เหตุการณ์ซึ่งผู้คัดเลือกข่าวแต่ละคนมีความสนใจอยู่อย่างรุนแรงเป็นพิเศษเฉพาะตัว เช่น เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ความมดุดื้อดรุนแรง ข่าวการเมือง หรือเรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ตนสนใจหรือเป็นสมาชิกอยู่

Hans - Bernd Brosius และ Hans Mathias Kepplinger (1990, อ้างถึงในชัตติยะ เหล็มโล๊ะ, 2534) ศึกษาเรื่องการกำหนดวาระพบว่า อิทธิพลของการกำหนดวาระสื่อมวลชนที่มีต่อผู้อ่านขึ้นอยู่กับประเด็น และช่วงเวลาที่น่าเสนอ ประเด็นที่น่าเสนอต้องเป็นประเด็นที่เร้าความสนใจคน และในบางขณะสื่อมวลชนก็สามารถหักเหแนวโน้มของประชามติให้เป็นไปอีกทางหนึ่งได้

ในการศึกษาการวิเคราะห์เนื้อหาใน ชัตติยะ เหล็มโล๊ะ (2534) สรุปถึงผลการศึกษาของ Eyal, Winter และ De George จาก 1. ระยะเวลาของข่าว 2. ช่วงต่างของเวลาระหว่างข่าวที่สื่อมวลชนหลายชนิดเสนอ กับความสนใจของประชาชน และ 3. ช่วงที่ประชาชนให้ความสนใจ กับการลดการเสนอข่าวนั้น ๆ ลง ผลปรากฏว่า สื่อมวลชนจะเปลี่ยนประเด็นการเสนอข่าวไปเร็วกว่าการเปลี่ยนแปลงความสนใจของประชาชน ซึ่งโทรทัศน์เป็นสื่อที่เปลี่ยนเร็วที่สุด หนังสือพิมพ์เปลี่ยนประเด็นได้ช้ากว่า

แนวคิดด้านการเปิดรับสาร

ในปัจจุบันข่าวสารเป็นสิ่งที่มีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของคนทั้งทางตรงและทางอ้อม ข่าวสารต่าง ๆ จึงเป็นที่ต้องการของผู้รับสารเป็นอย่างมาก โดยบุคคลจะเปิดรับสารจากสื่อต่าง ๆ ตามเหตุผลแรงจูงใจและการใช้ประโยชน์จากข่าวสารที่ต่างกันออกไป

Charles K. Atkin (1973, อ้างถึงใน พิระ จิรโสภณ, 2529) ชี้ให้เห็นว่าการแสวงหาข่าวสารหรือความต้องการการสื่อสารมวลชนของบุคคลนั้น คือต้องการได้รับข่าวสาร (Information) และความบันเทิง (Entertainment) ความต้องการข่าวสารนั้นเกิดจากความไม่รู้ หรือไม่แน่ใจ (Uncertainty) ของบุคคล ซึ่งมาจาก

1. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น กับระดับของความต้องการที่อยากจะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก (Extrinsic uncertainty) ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญก็ยิ่งอยากมีความรู้ความเข้าใจสูง

2. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างความรู้ที่มีอยู่ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น กับความรู้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งกำหนดโดยระดับความสนใจส่วนบุคคลของบุคคลนั้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Intrinsic uncertainty)

ทั้งนี้ การที่บุคคลเปิดรับข่าวสารมาก ย่อมมีหูตากว้างขวาง มีความรู้ความเข้าใจ สภาพแวดล้อมและ เป็นคนทันสมัย ทันทเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย

Joseph T. Klapper (1966) ได้กล่าวถึงการเปิดรับข่าวสารของบุคคลว่า มีกระบวนการในการเลือกรับสาร (Selective process) ดังนี้

1. การเลือกเปิดรับ (Selective exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจ และความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective attention) นอกจากจะเลือกเปิดรับสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิม และหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสนใจกับข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของตนด้วย

3. การเลือกรับรู้ (Selective perception) บุคคลจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความข่าวสารที่ได้รับไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และประสบการณ์ที่มีอยู่ก่อน ในกรณีที่ข่าวสารที่ได้รับมาใหม่มีความขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิม บุคคลมักจะบิดเบือนข่าวสารนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตน

4. การเลือกจดจำ (Selective retention) หลังจากทีบุคคลเลือกรับเลือกให้ความสนใจ และเลือกตีความข่าวสารไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำ เข้าไปเก็บไว้เป็นประสบการณ์ เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป และจะพยายามลืมในส่วนที่ต้องการจะลืมอีกด้วย

Samuel L. Becker & Roberts L. Churchill (1992) ให้ความหมายของการเปิดรับข่าวสาร โดยจำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ดังนี้

1. การแสวงหาข้อมูล (Information seeking) บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่น ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเรื่องทั่ว ๆ ไป

2. การเปิดรับข้อมูล (Information receptivity) บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่สนใจ หรือมีผู้แนะนำหรือขณะอ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับตนเอง ก็จะให้ความสนใจใล้ อ่านหรือดูเป็นพิเศษ

3. การเปิดรับประสบการณ์ (Experience receptivity) บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

การเจรจาแก้ข้อบกพร่องว้ยนั้น เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้า และการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม เช่น นักธุรกิจ และข้าราชการบางหน่วยงาน หรือแม้กระทั่งบุคคลทั่วไปที่มีความต้องการและความจำเป็นที่จะต้องรับทราบข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อการปรับตัวในการดำเนินธุรกิจ หรือเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ความเป็นไปในวงเศรษฐกิจ กลุ่มบุคคลเหล่านี้จะมีการแสวงหาข้อมูลโดยการเปิดรับสื่อต่าง ๆ เพื่อสะสมไว้เป็นประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไป

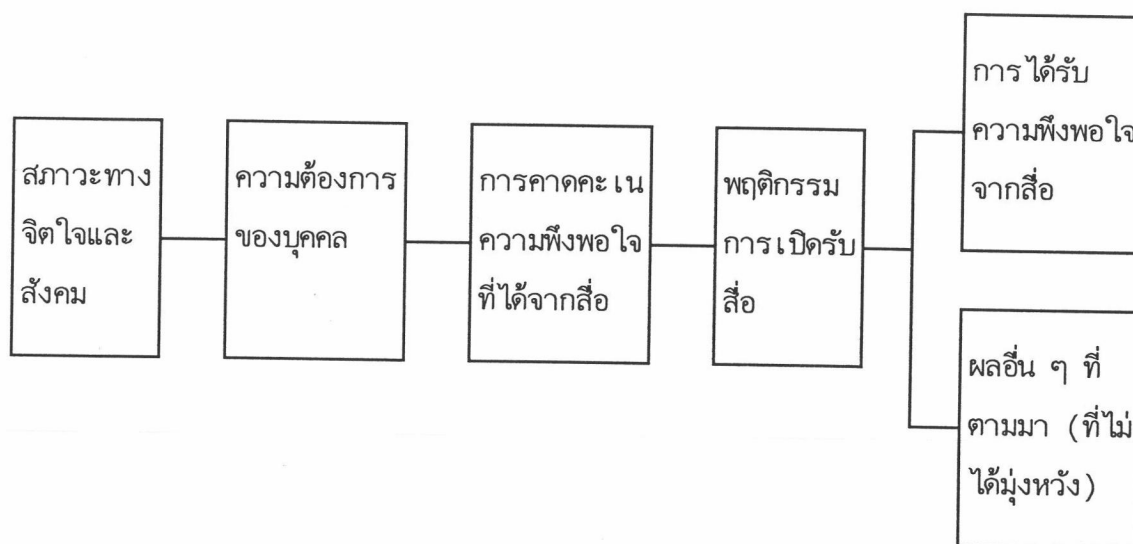
ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ เป็นแนวคิดที่เน้นความสำคัญของกลุ่มผู้รับสาร (audience) ในฐานะผู้กระทำการสื่อสารมากกว่าตัวข่าวสาร (message) กล่าวคือ เป็นการศึกษาว่า ผู้รับสารจะใช้สื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่นใดบ้าง โดยผู้รับสารจะเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ตามความต้องการ แรงจูงใจ หรือวัตถุประสงค์ของผู้รับสารเองเพื่อให้ได้มาซึ่งความพึงพอใจ หรือตอบสนองความต้องการ ความจำเป็นของผู้รับสาร

Katz, Blumler และ Gurevitch (1974 อ้างถึงใน ชิบ จิตนิยม, 2534) มีแนวคิดในเรื่องการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ โดยเริ่มต้นที่ผู้บริโภคสื่อ แทนที่จะเป็นข่าวสารของสื่อ และศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลจากประสบการณ์โดยตรงที่มีกับสื่อ แนวคิดนี้มองว่า ผู้รับสารมีบทบาทในฐานะผู้กระทำ (active) ในการที่จะใช้ประโยชน์จากเนื้อหาของสื่อมากกว่าที่จะเป็นผู้รับผลหรือเป็นผู้ถูกกระทำ (passive) จากสื่อเพียงด้านเดียว ดังนั้นความสัมพันธ์ตามแนวคิดนี้จึงเป็นลักษณะของการที่ผู้รับสารนำสารไปใช้ประโยชน์ และการใช้ประโยชน์ (usage) นั้นเป็นตัวแปรแทรกในกระบวนการของผล (effects) มิใช่ความสัมพันธ์ที่มีทิศทางจากเนื้อหาข่าวสารไปสู่ผล

Katz และคณะ (1974) ได้ให้คำอธิบายและสรุปแบบจำลองของการศึกษาในเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนของผู้รับสาร โดยแสดงให้เห็นว่า

สภาวะทางจิตใจและสังคมของบุคคลที่แตกต่างกัน เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความต้องการที่แตกต่างกันไป ซึ่งความต้องการที่ต่างนี้ ทำให้บุคคลคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทจะสามารถสนองความพอใจได้แตกต่างกัน และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการใช้สื่อหรือการเปิดรับสื่อของบุคคล อันเป็นผลทำให้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อที่ต่างกันและยังก่อให้เกิดผลอื่น ๆ ที่อาจไม่ได้มุ่งหวังตามมาอีกด้วย ดังปรากฏในภาพที่ 4



ภาพที่ 4 แสดงแบบจำลององค์ประกอบของการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ

นอกจากนี้ Katz และคณะ (1974) ยังได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่มีบทบาทในการกำหนดความต้องการและความพึงพอใจของบุคคลไว้ ดังนี้

1. บุคคลได้รับแรงกดดัน ความตึงเครียด ความขัดแย้งทางสังคม ทำให้บุคคลต้องการผ่อนคลายแรงกดดันต่าง ๆ โดยการบริโภคสื่อมวลชน
2. สถานการณ์ทางสังคมเป็นตัวสร้างให้ปัจเจกบุคคลต้องตระหนักในปัญหา จึงมีความต้องการที่จะแสวงหาข่าวสารจากสื่อ
3. โอกาสที่ปัจเจกบุคคลจะได้รับการตอบสนองความพึงพอใจ ตามความต้องการจากสถานการณ์ทางสังคมมีน้อยมาก ดังนั้น สื่อมวลชนจะเป็นตัวเสริมหรือทดแทนบริการต่าง ๆ ที่ขาดหายไปจากสังคม
4. การบริโภคข่าวสารจากสื่อ ทำให้สอดคล้องกับค่านิยม การเป็นสมาชิก และการเสริมย้ำความเชื่อของสังคม

5. สถานการณ์ทางสังคมจัดขอบเขตของความคาดหวัง ความคล้ายคลึงกัน ดังนั้น การเปิดรับสื่อมวลชนจะเป็นตัวสนับสนุนการเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมของกลุ่มในสังคม

ส่วนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับสารนั้น McCombs และ Becker (1979) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า บุคคลใช้สื่อมวลชนเพื่อการตอบสนอง ความต้องการของตน 6 ประการ ดังนี้

1. เพื่อต้องการรับทราบเหตุการณ์ (Surveillance) การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลได้รับทราบเหตุการณ์ที่ทันสมัยและทราบว่า อะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรับทราบโดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์รอบตัวจากสื่อมวลชน
2. เพื่อต้องการช่วยตัดสินใจ (Decision) การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสภาวะหรือเหตุการณ์รอบ ๆ ตัว และช่วยในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน
3. เพื่อการพูดคุยสนทนา (Discussion) การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีข้อมูลที่นำไปใช้ในการพูดคุยกับผู้อื่น ได้
4. เพื่อความต้องการมีส่วนร่วม (Participation) การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นการสร้างความรู้สึกว่าได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์และความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวของบุคคลได้
5. เพื่อเสริมสร้างความคิดเห็น (Reinforcement) การเปิดรับสื่อมวลชนจะช่วยเสริมความคิดเห็นที่มีอยู่เดิมของบุคคลให้มั่นคงยิ่งขึ้น หรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว
6. เพื่อความบันเทิง (Entertainment) การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลเกิดความเพลิดเพลิน และเป็นการผ่อนคลายอารมณ์

ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร

ในกระบวนการติดต่อสื่อสารต้องอาศัยขอบเขตแห่งความรู้ หรือขอบเขตแห่งประสบการณ์ของผู้รับสารและผู้ส่งสาร ส่วนในการเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั้น การที่จะเข้าใจข่าวสารได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับขอบเขตแห่งประสบการณ์ของผู้รับสารด้วย

ขอบเขตแห่งประสบการณ์นี้ย่อมขึ้นกับระบบสังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิหลังต่าง ๆ ซึ่งแยกเป็นปัจจัยต่าง ๆ (พรณพิมล ก้านกนก, 2533) ดังนี้

1. **ทักษะหรือความชำนาญ** อันเป็นทักษะในการอ่าน การฟังของผู้รับสาร เช่น การอ่านหนังสือของบุคคลแต่ละวัน หรือระดับการศึกษาต่างกันย่อมมีความสามารถ ความเร็วในการอ่าน ตลอดจนการเข้าใจในสาระข่าวสารนั้นต่างกันด้วย

2. **ทัศนคติของผู้รับสาร** ซึ่งจะมีต่อข่าวสารเรื่องราวที่ได้รับ และทัศนคติที่มีต่อผู้ส่งสาร ตัวอย่างเช่น ผู้รับสารที่มีทัศนคติไม่ดีต่อหน่วยงานที่เป็นผู้ส่งสาร ก็ย่อมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อข่าวสาร และปฏิเสธการรับข่าวสารดังกล่าว

3. **ระดับความรู้ของผู้รับสาร** การที่จะทำความเข้าใจสาร หรือสิ่งที่ได้พบเห็น ผู้ที่มีความรู้มากย่อมเข้าใจข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ ได้เร็วกว่าผู้มีความรู้น้อย

4. **ระบบสังคมและวัฒนธรรม** ซึ่งจะมีผลต่อการแปลหรือการตีความของผู้รับสาร คนที่มาจากสังคมต่างกัน หรือภูมิหลังวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมตีความเรื่องราวข่าวสารที่ได้รับมาแตกต่างกัน ไปด้วยตามระบบสังคม และวัฒนธรรมของตน

5. **ความต้องการของผู้รับสาร** เนื่องจากในสังคมปัจจุบัน มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ แก่กัน ซึ่งข่าวสารนั้นมีมากมายหลายประเภท ผู้รับสารแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มจะเลือกรับเฉพาะข่าวสารที่มีสาระตรงกันกับความสนใจ ความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ที่เป็นเป้าหมายของแต่ละคน และสนใจจดจำในส่วนนั้น ๆ มากเป็นพิเศษ

ดังนั้น สื่อต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสารจะมีผลหรือมีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับตัวผู้รับสารเป็นสำคัญ สื่อจะไม่มีอิทธิพลต่อผู้ที่ไม่เลือกใช้สื่ออย่างแน่นอน และผู้รับสารจะเปิดรับข่าวสารจากสื่อใดหรือไม่เป็นผลมาจากสภาวะทางจิตใจ สังคม วัตถุประสงค์ และความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล ทำให้ผู้รับสารเกิดกระบวนการเลือกสรรข่าวสาร ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องกรองข่าวสารในการรับรู้แตกต่างกัน ไปด้วย

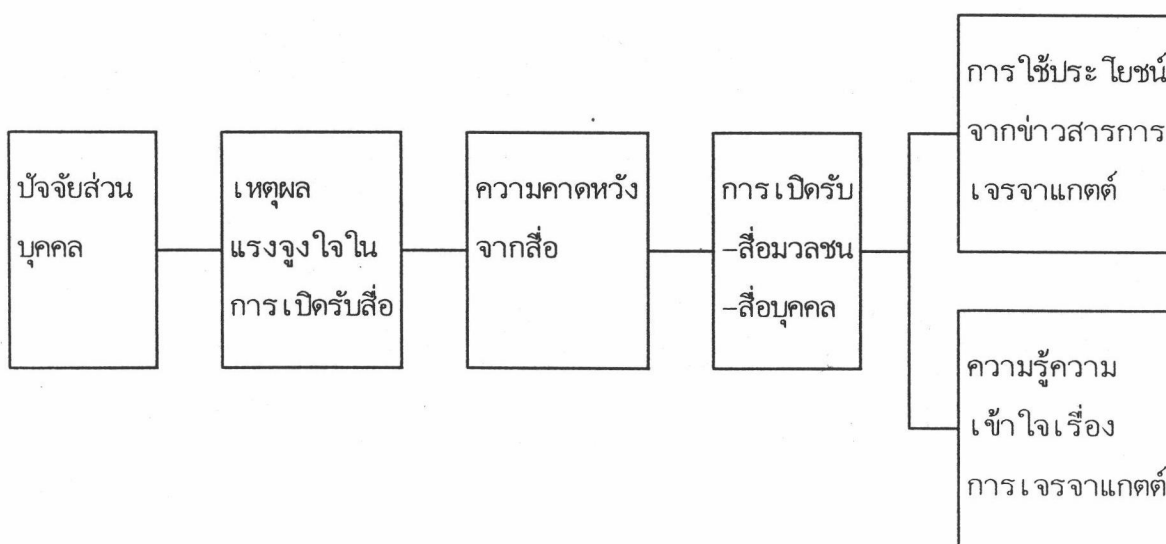
นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดความแตกต่างกันในการเลือกสรรข่าวสารของมนุษย์ ซึ่งการศึกษาของ De Fleur (1966) ได้เสนอทฤษฎีที่กล่าวถึงตัวแปรแทรก (Intervening variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่า ข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสาร และเกิดผลโดยตรงทันที

แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น ผู้รับสารแต่ละคนมีความแตกต่างกันในทางจิตวิทยา เช่น ทักษะคิด ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้ความสนใจในการเปิดรับข่าวสาร หรือตีความหมายข่าวสารจากสื่อมวลชนแตกต่างกัน โดยได้เสนอหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนี้

1. บุคคลมีความแตกต่างกัน ในด้านบุคลิกภาพและสภาพทางจิตวิทยา
2. ความแตกต่างดังกล่าวนี้ เป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน
3. บุคคลที่อยู่ต่างสภาพแวดล้อมกันจะได้รับการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน
4. การเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพแตกต่างกัน

ความแตกต่างดังกล่าวนี้ กลายเป็นสภาวะเงื่อนไข (Conditioning) ที่กำหนดการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน กระบวนการเลือกสรรในการเปิดรับข่าวสาร หรือเลือกจดจำข่าวสาร ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการรับรู้ข่าวสาร

การนำทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับผู้รับสาร โดยเฉพาะทฤษฎีการใช้ประโยชน์ และการได้รับความพึงพอใจมาใช้เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย เกี่ยวกับการเปิดรับ ความรู้ความเข้าใจ และการใช้ประโยชน์จากข่าวสารการเจรจาแก้คดีรอบอุรุกวัย สามารถแสดงได้ในลักษณะของแบบจำลองตัวแปรที่ศึกษา ดังปรากฏในภาพที่ 5



ภาพที่ 5 แสดงแบบจำลององค์ประกอบตัวแปรที่ศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับ ความรู้ความเข้าใจ และการใช้ประโยชน์จากข่าวสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเปิดรับสารกับความรู้ ความเข้าใจ และการใช้ประโยชน์จากข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

Sears และ Freedman (1967) ศึกษาเกี่ยวกับการเลือกเปิดรับข่าวสารของบุคคลและพบว่า กลุ่มตัวแปรทางด้านบุคคลที่เป็นตัวทำนายพฤติกรรมเปิดรับสื่อมวลชนที่ดีที่สุด คือ ระดับการศึกษาและระดับชั้นทางสังคม ซึ่งตัวแปรตัวหลังนี้ใช้อาชีพเป็นเครื่องชี้ได้

John Robinson (1972) พบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ต่าง ๆ ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล โดยกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกันไปด้วย กล่าวคือ กลุ่มคนที่มีความรู้สูงเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ด้านข้อมูลสารดี และจะเพิ่มพูนความรู้ของตนในด้านนี้ให้มากขึ้นโดยการใช้สื่อมวลชน

Guy B. Scandlen และ Ken Winkler (1982) ได้ทำการวิจัยเรื่องหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

- ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง จะอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจต่ำ
- จำนวนผู้ที่ไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์เลย พบว่าผู้หญิงมีมากกว่าผู้ชาย
- ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะอ่านหนังสือพิมพ์น้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ
- ข้าราชการ นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ จะอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรรม แม่บ้าน และกรรมกร

ดารณี ถนอม (2533) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารรัฐสภาของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารรัฐสภามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เกี่ยวกับข่าวสารรัฐสภาของประชาชนในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่า กลุ่มประชาชนที่มีความรู้เกี่ยวกับรัฐสภาสูง เป็นกลุ่มที่เปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อวิทยุโทรทัศน์มากกว่าสื่อวิทยุและสื่อหนังสือพิมพ์

ศรียา วิเทศพงษ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง "การเปิดรับข่าวสารและทัศนคติของผู้ส่งออกระดับพิเศษที่มีต่อมาตรการทางภาษีอากร เพื่อส่งเสริมการส่งออกของกรมศุลกากร" พบว่า การเปิดรับข่าวสารทั่วไปจากสื่อมวลชน การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับกรมศุลกากรจากสื่อมวลชน และการเปิดรับข่าวสารที่กรมศุลกากรผลิตและนำเสนอ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของผู้ส่งออกระดับพิเศษที่มีต่อมาตรการทางภาษีอากร เพื่อส่งเสริมการส่งออกของกรมศุลกากร

ศรียา ไรจน์สุพจน์ (2534) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์ทั้งแบบเจาะจงและแบบทั่วไป มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม แต่การอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่าการอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไป และการดูโทรทัศน์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่าการดูโทรทัศน์แบบทั่วไป

สุภาพงษ์ ระรวยทรง (2535) ศึกษาพฤติกรรมเปิดรับสาร ความรู้และทัศนคติต่อการเสนอข่าวต่างประเทศทางสื่อมวลชนของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวต่างประเทศทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความรู้ด้านข่าวต่างประเทศ

ไศภิน เงินสวัสดิ์ (2536) ศึกษาเรื่อง "ความต้องการข่าวสารทางธุรกิจของนักธุรกิจรุ่นใหม่" พบว่า นักธุรกิจรุ่นใหม่มีพฤติกรรมในการเปิดรับสื่อมวลชนจากหนังสือพิมพ์ ธุรกิจและหนังสือพิมพ์รายวันมากที่สุด รองลงมาคือสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า นักธุรกิจรุ่นใหม่ให้ความสนใจ ใช้ประโยชน์และต้องการปรับเนื้อหาข่าวในด้านการเงิน การธนาคารเป็นอันดับหนึ่งมากที่สุด รองลงมาคือข่าวการตลาด ทั้งนี้ ความต้องการและใช้ประโยชน์จากข่าวสารทางธุรกิจของนักธุรกิจรุ่นใหม่ ก็เพื่อการบริหารงานเป็นสำคัญ

สิริพร จิตรักษ์ธรรม (2537) ศึกษาเรื่องการเปิดรับและการใช้ประโยชน์ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์และนิตยสารด้านธุรกิจของผู้ประกอบธุรกิจการส่งออก พบว่า ผู้ประกอบธุรกิจการส่งออกเปิดรับข่าวธุรกิจจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร/วารสาร เคเบิลทีวี โดยมีแรงจูงใจด้านการรับทราบความคิดเห็น การใช้ประโยชน์ด้านวิเคราะห์ข้อมูล และความพึงพอใจด้านความบันเทิงจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด นอกจากนี้ การวิจัย

ยังพบว่า ระดับอายุ การศึกษา รายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกันทำให้ปริมาณการเปิดรับหนังสือพิมพ์ ด้านธุรกิจแตกต่างกัน ส่วนระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน การเป็นเจ้าของธุรกิจที่ต่างกัน ทำให้ปริมาณการเปิดรับนิตยสาร/วารสารแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน

ทฤษฎีการสื่อสารและประสิทธิภาพของสื่อ

ในกระบวนการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะต้องอาศัยช่องทางการสื่อสาร อันได้แก่ สื่อต่าง ๆ เป็นตัวนำข่าวสาร ไปสู่ผู้รับสาร แต่เนื่องจากสื่อแต่ละชนิดสามารถเข้าสู่ระบบการรับรู้ของผู้รับสาร ต่างกัน ดังนั้น ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีความสำคัญต่อประสิทธิผลของกระบวนการสื่อสาร ที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทัศนคติของผู้รับสาร

รจิตลักษณ์ แสงอุไร (2530) แบ่งช่องทางการสื่อสารออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. **ช่องทางที่เป็นสื่อบุคคล (Personal media)** เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคล 2 บุคคล หรือมากกว่าขึ้นไป ได้แก่ การพูดคุย การติดต่อในชีวิตประจำวัน การสัมภาษณ์ อภิปราย เนื่องจากในชีวิตมนุษย์โดยปกติมีความจำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น
2. **ช่องทางที่เป็นสื่อมวลชน (Mass communication)** เป็นการส่งข่าวสารไปสู่คนจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกันด้วยเวลาอันรวดเร็ว โดยผ่านสื่อพิเศษบางอย่าง ซึ่งจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์

การสื่อสารระหว่างบุคคล

ปรมะ สตะเวทิน (2533) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (person-to-person) โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่คนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นๆ จะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคน 2 คน เช่น การพูดคุยกัน การเขียนจดหมายถึงกัน และการใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป มารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การเรียนในชั้นเรียน เป็นต้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร สามารถโต้ตอบกันได้ทันที มักจะ ให้ประโยชน์ในแง่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ได้ในเวลาอันรวดเร็ว และ เป็นที่ยอมรับกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคลมากกว่าการสื่อสารมวลชน โดย Lazarsfeld และ Mansel (1968) ได้ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพว่า

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เพราะการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้อย่างกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติ และความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนาได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้น ได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จัก และนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

การสื่อสารมวลชน

ประมะ สตะเวทิน (2533) อธิบายว่า การสื่อสารมวลชน คือ การสื่อสารที่มุ่งไปสู่ผู้รับสารจำนวนมาก ซึ่งมีความแตกต่างกัน และ ไม่เป็นที่รู้จักของผู้ส่งสาร สารจะถูกส่ง ไปยังประชาชนทั่วไป เพื่อให้ไปถึงผู้รับสารได้รวดเร็วในเวลาเดียวกัน และสารนั้นมีลักษณะ ไม่ยั่งยืน โดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นสื่อ ทั้งนี้ ผู้ส่งสารมักจะเป็นหรือดำเนินกิจการภายใต้การที่สลับซับซ้อน มีค่าใช้จ่ายมหาศาล

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคลกับสื่อมวลชนนี้ นักวิชาการสื่อสารส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคลในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพมากกว่าในการชักจูงใจให้บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องนั้นๆ ตามแนวทางที่มุ่งหวัง (สุนิสา พักตร์เพ็ญ, 2531)

มณฑนา มาคมาลัย (2534) เปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ดังนี้

1. การสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนเป็นการสื่อสารแบบทิศทางเดียว ดังนั้น ผลย้อนกลับจะเป็นไปได้ช้ามาก หรืออาจไม่มีผลย้อนกลับเลย แต่การสื่อสารโดยใช้สื่อสองทาง มีผลย้อนกลับ และอาจเกิดขึ้นได้รวดเร็ว
2. การสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารจะเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ (mass) และอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย แต่การสื่อสารโดยใช้สื่อบุคคลนั้น กลุ่มผู้รับจะมีขนาดเล็ก หรือเป็นไปในลักษณะบุคคลต่อบุคคล
3. ในการใช้สื่อมวลชนนั้น ไม่สามารถบอกได้ว่า ผู้รับแต่ละคนเป็นใคร เพียงแต่ทราบว่า เป็นคนกลุ่มใดเท่านั้น เช่น เป็นกลุ่มนักเรียน กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น แต่การใช้สื่อบุคคลนั้น เราจะสามารถบอกได้ว่า ผู้รับแต่ละคนเป็นใคร
4. ในการใช้สื่อมวลชนนั้น สามารถส่งสารไปยังประชาชนที่อยู่ห่างไกลในท้องถิ่นทุรกันดาร เป็นการเสริมสร้างความรู้และเจตคติให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันในคนกลุ่มใหม่ ซึ่งเป็นการประหยัดเวลา มีความรวดเร็ว ซึ่งในกรณีเช่นนี้สื่อบุคคลมีข้อจำกัดไม่สามารถกระทำได้
5. ในการส่งสารไปยังผู้รับสารซึ่งมีขนาดใหญ่ นั้น ค่าใช้จ่ายในการใช้สื่อมวลชนจะน้อยกว่าการใช้สื่อบุคคล
6. วิธีการรับสาร ผู้รับสารจากสื่อมวลชนจะได้รับสารโดยวิธีการสื่อสารบุคคล ถึงแม้ว่าผู้ส่งสารจะส่งสารเพื่อผู้รับสารกลุ่มใหญ่ ซึ่งได้เปรียบสื่อบุคคลในแง่การถ่ายทอดข่าวสารพร้อม ๆ กัน เนื้อหาอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม สื่อบุคคลมีข้อเสียเปรียบเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะสื่อบุคคลเป็นมนุษย์ ที่มีชีวิตจิตใจ มีเจตคติ ความเชื่อ และความรู้ ประสบการณ์อยู่ในตัวเอง ด้วยความเป็นมนุษย์ สื่อบุคคลจะมีกระบวนการเลือกรับสาร เลือกจดจำสาร ตลอดจนการเลือกถ่ายทอดสารตามความรู้สึคนึกคิดและวิธีการของตนเองด้วย

ในการใช้สื่อบุคคลให้มีประสิทธิภาพนั้น ควรจะต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติของสื่อบุคคลดังต่อไปนี้

1. มีทักษะในการสื่อสาร คือ มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง มีวิธีการพูดที่ดี ซึ่งจะทำให้สารที่ถ่ายทอด ไปนั้นคงความถูกต้องและน่าสนใจอยู่เสมอ

2. มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี สารที่ถ่ายทอดไปนั้นคงความถูกต้องและน่าสนใจอยู่เสมอ
3. มีเจตคติที่ดีต่องานของตน มีความพอใจในงานของตน ซึ่งจะมีผลทำให้งานมีคุณภาพ และบรรลุเป้าหมายเร็วขึ้น
4. มีเจตคติที่ดีต่อผู้รับสาร อันจะเป็นการนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดความพอใจในการสื่อสารระหว่างกัน และความเข้าใจที่ดีต่อกัน
5. มีอุปนิสัยชอบถ่ายทอดสาร หรือชี้แจงให้เกิดความเข้าใจเมื่อเกิดปัญหาในการสื่อสาร ถ้าผู้ทำหน้าที่สื่อบุคคลไม่ชอบการสื่อสาร หรือไม่ชอบอธิบายอะไรให้ชัดเจน โอกาสที่การส่งสารจะถูกบิดเบือนหรือผิดไปจากความเป็นจริงจะเกิดขึ้นได้ง่าย
6. มีอุปนิสัยใฝ่หาความรู้ ใฝ่ศึกษา คุณสมบัติเช่นนี้จะนำไปสู่ความสามารถในการถ่ายทอดสูง และจะมีความรู้เพียงพอที่จะอธิบาย ยกตัวอย่าง เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้รับสาร
7. มีความสามารถในการประเมินการถ่ายทอดข่าวสาร และปรับปรุงวิธีการถ่ายทอดอยู่เสมอ เพื่อให้การส่งและรับสารมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

Katz และ Lazarsfeld (1955) เห็นพ้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นสูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

Erwin P. Bettinghaus (1968) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อถือและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงแหล่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนั้นเป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้า เห็นตากันทั้งสิ้น

โดยทั่วไป ช่องทางการสื่อสารมวลชนมีความสำคัญมากในชั้นการให้ความรู้ ส่วนช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสำคัญในชั้นสูงใจ อย่างไรก็ตาม Rogers และ

Shoemaker (1971) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของช่องทางการสื่อสารว่า ช่องทางการสื่อสารมวลชนมีความสำคัญในการทำหน้าที่ให้ความรู้ทั้งในประเทศกำลังพัฒนา และประเทศที่พัฒนาแล้ว สำหรับในประเทศกำลังพัฒนานั้น ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสำคัญในขั้นการให้ความรู้ด้วย ทั้งนี้ Rogers (1978) ได้ชี้ว่า จากผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

จากแนวคิดของนักวิชาการข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อแต่ละชนิดไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคลหรือสื่อมวลชนต่างก็มีอิทธิพลต่อความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร มากน้อยแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ สื่อบุคคลมีผลในการจูงใจมากกว่าสื่อมวลชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ส่วนสื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมากให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากกว่าสื่อบุคคล

การวิจัยทางการเปิดรับสารนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า ระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเจรจาแก้ข้อพิพาทของผู้รับสารแตกต่างกันตามปริมาณการเปิดรับสื่อ ซึ่งได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อมวลชน และสื่อบุคคล ซึ่งหมายถึงวิทยากรในการสัมมนา ซึ่งหน่วยราชการได้จัดขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องการเจรจาแก้ข้อพิพาทแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งถือเป็นสื่อเฉพาะกิจ ดังนั้น จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลมาเป็นกรอบในการวิจัย อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบประสิทธิผลในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในข่าวสารการเจรจาแก้ข้อพิพาทของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อมวลชน และสื่อบุคคล ซึ่งเป็นสื่อเฉพาะกิจนี้จะจำกัดการศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของผู้รับสารเท่านั้น มิได้เกี่ยวพันไปถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสาธารณชนแต่ประการใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของสื่อบุคคลและสื่อมวลชน

ข้อเปรียบเทียบระหว่างประสิทธิภาพของสื่อบุคคลกับสื่อมวลชนในการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้รับสารนั้น มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

อำพล สิงห์โกวินทร์ และสวัสดิ์ กฤติรัชตพันธ์ (2516) ได้สำรวจอิทธิพลการสื่อสารต่อความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในเขตอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การฟังวิทยุ และการอ่านหนังสือพิมพ์ มีส่วนสำคัญที่ทำให้ราษฎรในท้องถิ่นชนบทมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การบอกกล่าวข้อราชการของ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นแหล่งข่าวสำคัญที่ช่วยสร้างความตื่นตัว และความเข้าใจทางการเมือง ทั้งนี้ กระบวนการสื่อสารแบบสองจังหวะ (Two-step flow of communication) คือ การใช้สื่อมวลชนและสื่อบุคคลผสมกัน เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนในเขตชนบทของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีนี้ผู้ให้ข่าวเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และสามารถเข้าถึงชาวบ้านได้

สุนิสา พักตร์เพียงจันทร์ (2531) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยกเว้นปริมาณการเปิดข่าวสารประเภทเกร็ดความรู้และสารคดีจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ความเข้าใจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นอกจากนี้ ปริมาณการเปิดรับข่าวสารประเภทข่าวสารบ้านเมืองจากสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ความเข้าใจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วย

ต้องฤดี บุณณกัณฑ์ (2534) ศึกษาการเปิดรับการสื่อสารกับการพัฒนาความรู้ ทักษะคติและพฤติกรรมของประชาชนตามโครงการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารจากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน แต่ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารจากการสื่อสารระหว่างบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน

มณฑนา มาคมาลัย (2534) ศึกษาบทบาทสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนและสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์กับความรู้ทางด้านข่าวสารการเมือง และพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับความรู้ทางด้านข่าวสารการเมืองมีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์ระหว่างการเปิดรับสื่อบุคคลกับความรู้ทางด้านข่าวสารการเมือง

สุภิดา ฉัตรศิริรักษ์ (2536) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับความรู้เรื่องภาษีมูลค่าเพิ่มของผู้มีหน้าที่เสียภาษีมูลค่าเพิ่มในกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเฉพาะที่เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์เศรษฐกิจที่ไม่ใช่รายวัน วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องภาษีมูลค่าเพิ่ม ส่วนการเปิดรับสื่อบุคคลเฉพาะที่เป็นบุคคลในครอบครัวญาติพี่น้องนอกครอบครัว เพื่อนร่วมกลุ่มอาชีพและเจ้าหน้าที่สรรพากร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เรื่องภาษีมูลค่าเพิ่ม ทั้งนี้ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับความรู้เรื่องภาษีมูลค่าเพิ่ม มีค่าสูงกว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อบุคคลกับความรู้เรื่องภาษีมูลค่าเพิ่ม